

Natuurgebieden in de Noordzee

voor natuur én mensen

Inhoud

VOORWOORD	1
DE NOORDZEE,	2
ONS GROOTSTE NATUURGEBIED	2
EEN ZEE VAN RUIMTE	3
DE NOORDZEE, ONZE ELFDE PROVINCIE	4
VISSEN ÉN VISSERIJ IN NOOD	5
NATUUR IN ZICHT	6
ZANDBANKEN	7
GROENE STRANDEN EN ESTUARIA	8
GRINDBANKEN	8
VOGELS IN DE VLUCHT	10
ZEEZOOGDIEREN: ZELDZAME VOGELS ?	12
MARIENE BESCHERMDE GEBIEDEN VOOR NATUUR ÉN MENSEN	13
NATUURGEBIEDEN OP ZEE ?	13
AFBAKENEN IS DE EERSTE STAP	14
BEHEREN IS DÉ UITDAGING	15
CASE STUDIES	17
GEORGES BANK, VS / CANADA	17
LUNDY, VERENIGD KONINKRIJK	17
NATUURGEBIEDEN IN DE BELGISCHE NOORDZEE	18
GERAADPLEEGDE BRONNEN	21
COLOFON	22

VOORWOORD

Noordzee, *geen zee van tijd meer voor een zee vol leven*

De Noordzee is - of beter was - ons grootste natuurgebied. Het is een bijzonder gebied met een grote soortenrijkdom en een enorme productiviteit. De zee wordt echter al jarenlang intensief gebruikt voor scheepvaart. De bodem wordt regelmatig omgeploegd door boomkorvisserij. Er wordt zand gewonnen, baggerspecie gestort, gerecreëerd en geoefend door Defensie. Hierdoor is de Noordzee niet meer zoals zij ooit was: vol met vis, met een gevarieerde bodem (incl. inheemse platte oesters) en rijk aan zeeleven. Toch is het niet te laat. Er zijn nog gebieden met (potenties voor) unieke natuurwaarden. Deze gebieden moeten beschermd worden.

Het beschermen van deze gebieden draagt bij tot het herstel van het verstoorde evenwicht in de Noordzee. Wanneer je gebieden en de soorten daarin voldoende beschermt, krijgen die de kans om zich te herstellen. Positieve effecten zullen ook buiten de gebieden merkbaar zijn, waardoor de vissers een welkom duwtje in de rug krijgen. Het ecosysteem zal zich bovendien beter kunnen weren tegen negatieve externe invloeden zoals vervuiling en klimaatverandering. Daarom moeten deze waardevolle gebieden beschermd worden. Via deze publicatie maak je kennis met onze Noordzee alsook de idee achter deze "mariene beschermde gebieden".

***Neem een duik, ontdek een unieke wereld ...
en bescherm het zeetje***

natuurpunt

Bond Beter Leefmilieu
KOEPEL VAN MILIEUVERENIGINGEN Vlaanderen...

for a living planet®

met de wetenschappelijke steun van

De Noordzee, voor mens én natuur

Ons grootste natuurgebied

een uniek, doch complex ecosysteem

De Noordzee is eigenlijk maar een ondiepe plas water, een vingerhoed groot in vergelijking met de onmetelijkheid van de oceanen. Met inbegrip van de estuaria en de fjorden heeft ze een oppervlakte van ongeveer 750.000 km² en een volume van 94.000 km³. Dit betekent minder dan 1/500ste van de totale wateroppervlakte van de aarde. De Belgische kustvlakte ligt in de zuidelijke bocht van de Noordzee en maakt deel uit van de maritieme vlakte die zich langs de Noordzee uitstrekt vanaf de kliffen van de Boulonnais tot in Denemarken. Het Belgisch deel van de Noordzee beslaat ongeveer 3.600 km², wat vergelijkbaar is met de oppervlakte van West-Vlaanderen. De kustlijn is zo'n 65 km breed. Het deel van de Noordzee voor de Belgische kust wordt gekenmerkt door een geringe diepte (gemiddeld ongeveer 20 m).

De aanwezigheid van een complex systeem van zandbanken die bijna evenwijdig met de kust georiënteerd zijn en waarvan enkelen bloot komen te liggen bij extreem laagtij, is opmerkelijk. De zandbanken vormen niet alleen een belangrijk leefgebied voor heel wat soorten, ze vormen ook dé belangrijkste kustverdediging tegen zware stormen. Naast zand(banken) vinden we ook hardere substraten als grindbodems en wrakken. Zij vormen een zeer specifiek ecosysteem. Vlakbij de kustlijn vinden we ook – gelinkt aan de Scheldemonding– slibvelden.

De Noordzee : een thuis voor minimaal

- 130 vogelsoorten
- 141 soorten vissen
- 660 soorten wormen
- 320 soorten weekdieren
- 220 soorten kreeftachtigen
- enz.

Het ecosysteem in de Noordzee is echter complexer dan zand – slib – grind – wrakken. Zo zijn er zeer sterke seizoensverschillen ten gevolge van temperatuursveranderingen, stromingen en natuurlijk de sterke getijdenwerking (gemiddeld vier meter tussen tussen hoog- en laagwater). Deze getijden zorgen ervoor dat er een smalle strook - het strand - ontstaat in de overgang van zee naar land, met heel eigen kenmerken en eigen dynamiek.

Daarbij verhoogt de gelaagdheid de complexiteit nog. Bodem, waterkolom en luchtkolom maken een specifieke driedimensionale structuur mogelijk waar menselijke en natuurlijke activiteiten gelijktijdig kunnen plaatsvinden. Zo is de zeebodem een thuis voor o.a. weekdieren, treffen we vissen en zeezoogdieren aan in de waterkolom en heersen vogels in het luchtruim.

Monsters gezocht

Onbekend maakt onbemind, een waarheid die ongetwijfeld geldt voor de Noordzee. Jarenlang dacht men : "de zee neemt en vergeet". Na de Eerste Wereldoorlog werd bijvoorbeeld gifgasmunitie gedumpt vlakbij Heist (de Paardenmarkt). Gelukkig ligt deze tijd achter ons. Twee wetenschappelijke onderzoeksschepen, de Belgica en de Zeeleeuw, doorkruisen thans de Noordzee. Dit onderzoek wordt aangevuld met vliegtuigobservaties, boeien met meetapparatuur tot zelfs satellietgegevens. Maar ondanks de vele gegevens blijkt onze kennis van de complexe zee toch ontoereikend. Wetenschappers hanteren daarom vaak het voorzorgsprincipe. Omdat we menselijke ingrepen moeilijk kunnen inschatten (bv. het plaatsen van windmolens), moeten we extra voorzichtig zijn.

Een zee van ruimte

een zee van conflicten

De Noordzee vormt samen met de Schelde het enige ecosysteem in België dat nog "puur natuur" oogt zoals pakweg enkele eeuwen jaar terug . "Oogt" want de mens heeft ook hier zwaar zijn stempel op gedrukt. Direct via zandwinning, baggeren, visvangst, indirect via vervuiling aangevoerd door rivieren als de Schelde of via atmosferische inbreng (bv. zure regen). Ook al is er de laatste jaren heel wat gebeurd, de gevolgen blijven nog vaak lang zichtbaar. Anti-aangroeimiddelen, zoals TBT – tributyltin, gebruikt om de scheepsrompen aangroeivrij te houden en reeds jaren verboden, worden nog steeds aangetroffen en zijn nog altijd werkzaam. Als gevolg daarvan is de purperslak verdwenen en krijgt zo ook geen kans om terug te keren.

Zwerfafval op zee

de zee neemt en vergeet niet

Begin 2008 kopten de kranten groot "Afvaleilanden gevonden in de Stille Oceaan", verwijzend naar de gigantische opstapeling van zwerfvuil aan de andere kant van de wereld. Eens te meer een bewijs dat de zee jarenlang (en nu nog steeds) als afvalbak werd beschouwd. Het afval mag dan wel "verdwijnen" in de ogenschijnlijk onmetelijke waterplas, weg is het zeker niet. Ook in onze Noordzee worden wetenschappers dagelijks geconfronteerd met vervuiling op zee. En dan hebben we het in de eerste plaats niet over spectaculaire olierampen, maar wel over de chronische vervuiling. Zo zijn er de schepen die hun (olie)tanks illegaal reinigen op zee. Wetenschappers schatten dat er ongeveer 3 olielozingen per dag zijn op de Noordzee !. Plastics kunnen zich opstapelen in de maag van vogels. 95% van de Noordse stormvogels heeft plastics "gegeten". Pesticiden, nitraten, fosfaten, etc. spoelen via de rivieren mee naar zee. ...

Maar niet alleen de natuur deelt in de klappen. Zonder goede afspraken kunnen menselijke activiteiten ook onderling in conflict komen. Hoe onmetelijk de zee ook lijkt, de potentiële vraag naar ruimte op zee is ongeveer 2,6 keer groter dan de beschikbare ruimte. Deze vraag zal bovendien alleen maar stijgen en conflicten zullen onvermijdelijk worden, tenzij er goede afspraken komen.

De maaginhoud van noordse stormvogels ... bon appétit

De chaotische zee - een overzicht van de menselijke activiteiten

De Noordzee, onze elfde provincie

op weg naar een duurzaam en geïntegreerd beheer

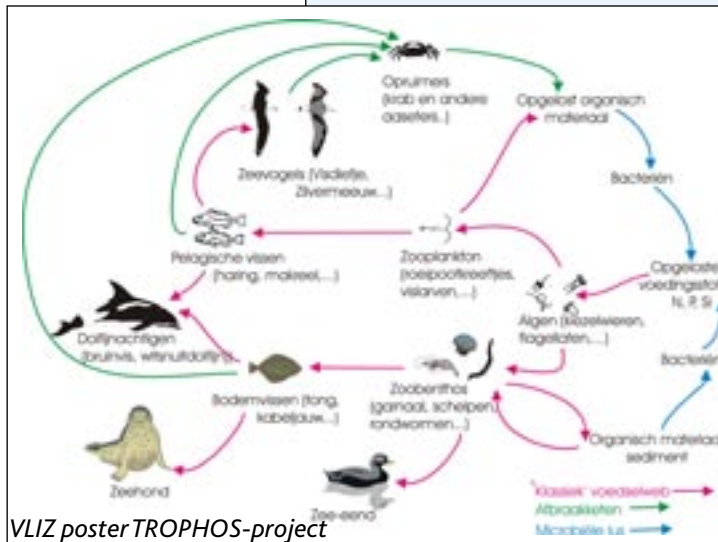
Het Belgisch deel van de Noordzee is van vitaal belang voor onze economie. De belangrijkste verkeersader naar de zeehavens Oostende, Gent, Antwerpen en Zeebrugge loopt hier. De bouwsector haalt hier haar zand. Groene stroom halen we binnenkort via gigantische windmolenparken. Anderzijds is onze Noordzee ook een belangrijk natuurgebied.

Het verzoenen van de natuurwaarden met de vele activiteiten op zee is een moeilijke, maar ernstige uitdaging voor het Noordzeebeleid. De federale overheid werkt zo aan een "masterplan voor een duurzame Noordzee". Hiermee wil ze een ruimtelijke planning introduceren op zee. Met rechtszekerheid voor mens (zones voor windmolens of zandwinning) én natuur (natuurgebieden op zee). Hiervoor werkt ze nauw samen met de verschillende gebruikers en streeft ze ook naar een nultolerantiebeleid voor pollutie van de zee. Het Vlaamse beleid handelt dan weer over de meeste "exploitatie thema's". Het Vlaamse en federale niveau investeren ook in wetenschappelijk onderzoek. De West-Vlaamse provinciegouverneur vervult een belangrijke rol inzake rampenplanning op zee.

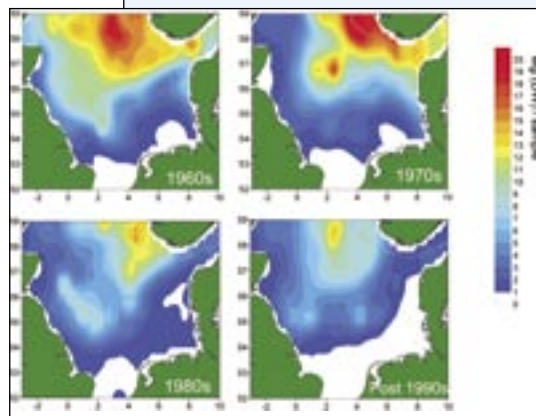
Omdat natuur noch economie op de Noordzee stoppen aan landsgrenzen is een grensoverschrijdende samenwerking belangrijk. De Europese Unie heeft daarom in 2007 een Mariene Strategie Richtlijn aangenomen. Hiermee zet ze koers naar een duurzaam beheer van de zeeën en oceanen. Uitgangspunt is een ecosysteembenadering, werken mét de zee dus en niet tegen de natuurkrachten. Dit is een concept dat natuurorganisaties van harte verwelkomen.

Klimaatverandering en de Noordzee

Warm is goed, te warm is slecht

plankton :
de basis van de ganse voedselketen.

verspreiding roeipootkreeftjes Calanus

Eten en gegeten worden, het is een makkelijke oneliner om "een voedselweb" uit te leggen. Dit geldt ook in de Noordzee. De Noordzee ontvangt vers warm water via de Golfstroom. Water dat in de ondiepe zee nog meer opwarmt. Samen met de voedingstroom die langs de rivieren de zee binnenvloei, wordt er zo een ideaal levensklimaat geschapen voor micro-organismen, plankton genoemd. Deze microscopisch kleine organismen vormen dé rijkdom van onze Noordzee. Ter illustratie : qua oppervlakte bedraagt de Noordzee slechts 10% van de noordoostelijke Atlantische Oceaan maar ze brengt maar liefst 25% van de totale visvangst in dat gebied op (in wereldwijd opzicht zelfs 10%).

Door de opwarming van de aarde verschuift echter het leefgebied van bepaalde planktonsoorten. Dit brengt meteen de hele voedselketen aan het wankelen. Effecten op de grotere vissen en dus op de visserij in haar geheel kunnen niet uitblijven. Koudwaterorganismen zoals verschillende soorten vis verschuiven naar het noorden. En dat is ook het geval voor "onze" Vlaamse grijze garnaal. In hun plaats komen dan wel nieuwe warmwatersoorten, maar die zijn commercieel minder interessant. Of hoe eens te meer blijkt dat – zoals met de gestegen brandstofprijzen – de klimaatcrisis niet alleen een ecologisch probleem is. En dan hebben we het nog niet eens gehad over de stijging van de zeespiegel, de toename van zware stormen of andere "neveneffecten" van de klimaatwijziging.

Vissen én visserij in nood

De Noordzee,
een visrijk gebied

Dat de Noordzee er zou moeten zijn voor natuur én mensen, wordt prachtig geïllustreerd door de vis(serij). De Noordzee functioneert als kraamkamer en als paaipplaats voor tal van vissoorten.

Boomkorvisserij ? trop is teveel

In de Noordzee wordt veelal gevist met boomkorren. Deze methode houdt in dat zware netten met kettingen de bodem omwoelen waardoor platvissen als tong en schol worden opgeschrikt en in het net terecht komen. Niet alleen zorgt dit voor een zware bodemomwoeling en dus verstoring van het leefgebied van deze vissen. Deze methode zorgt ook voor grote ongewenste bijvangsten van niet-commerciële organismen en ondermaatse vis (tot 80% van de totale vangst !). Ook zorgt dit voor een zware economische hypotheek. Deze methode vergt immers zeer veel energie (1 kg vis staat voor 2,5 liter brandstof). En ze focust ook nog eens op soorten die thans zwaar onder druk staan en waar de quota jaar na jaar strenger worden. Vooral de Vlaamse vissers delen in de klappen want liefst 95% van de vloot bestaat uit boomkorvaartuigen. Omwille van deze ecologische en economische nadelen staat een deel van de visserijsector thans op de rand van de ondergang.

De oplossing ? een diversificatie !

We moeten af van de hypergespecialiseerde vloot. Kiezen voor een duurzame visserij is kiezen voor een gediversifieerde vloot die veel meer werkt met alternatieve visserijtechnieken. Er zijn al vissers die terug met de hengel gaan vissen, wat goed is voor de portefeuille (want minder brandstofverbruik) én het milieu. Diversificatie moet ook op het gebied van het ruimtegebruik op zee, door bv. het afbakenen van natuurgebieden op zee (zie verder). Niet alleen de vissers moeten een andere koers kiezen. De hele visketen van visser, groothandel en restaurant moet volgen en kansen scheppen voor de visserij. Ook NGO's als Natuurpunt, Stichting de Noordzee en het WWF werken samen met de sector aan een verduurzaming van de visserij, bijvoorbeeld via MSC-certificering (Marine Stewardship Council) van duurzaam gevangen vis. Zo kan de bewuste consument op www.goedevis.be de goede viswijzer vinden waarmee ze met een gerust hart goede (= duurzame) vis kan kopen.

Visserij komt verder nog uitgebreider aan bod in het tweede deel van deze publicatie.

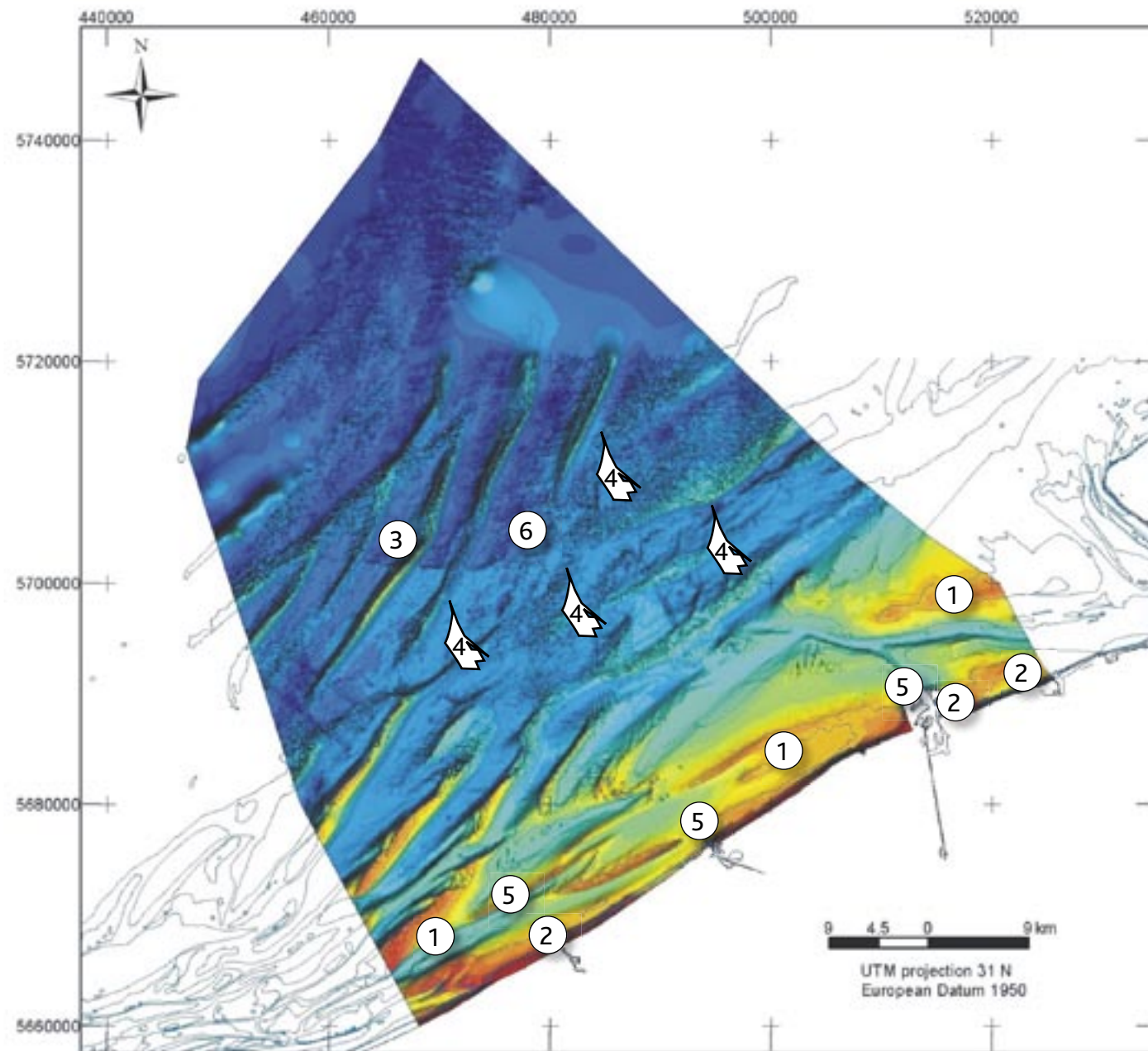
mosselkooien

	'nursery' (kraamkamerfunctie)	paaipplaats
haring		
kabeljauw		
makreel		
schol		
sprot		
tong		
tongschar		
wijting		
zandspiering		

Functie van het BNZ als kraamkamer en paaipplaats voor verschillende vissoorten (3)

- het hele BNZ is belangrijk voor deze soort
- het zwarte deel van het BNZ is belangrijk voor deze soort

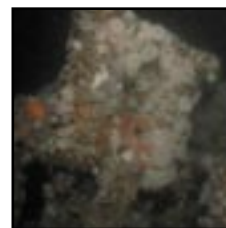
Natuur in zicht

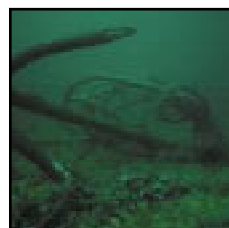
1. Zandbanken

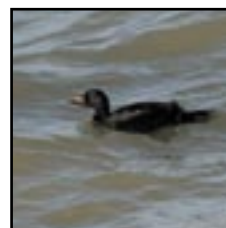
2. Groene stranden en estuaria

3. Grindbanken

4. Wrakken

5. Vogels

6. Zeezoogdieren

Zandbanken

meer dan zand

Bij een sterke noordoosten- of oostenwind vinden we op het strand een heel rijke verzameling aan schelpen, krabben, wormen en andere organismen. Ze zijn afkomstig van de zandbanken voor onze kusten. Deze zandbanken maken deel uit van een langgerekt bankencomplex dat zich uitstrekt van nabij de witte rotskusten aan Calais tot Goeree in Nederland.

Zandbanken zijn als het ware een voortzetting van de duinen onder water. Ze vormen net als de duinen een gigantische barrière die onze kust beschermt tegen stormvloed. Deze "drempels" breken de hoge golven die zo aan kracht verliezen. Daarnaast herbergen ze dicht onder de kust een grote biologische diversiteit. In het bijzonder de zones waar de – door wetenschappers genaamde – *Abra Alba* (witte dunschaal)-gemeenschap wordt gevonden.

Zandbanken zijn uiteraard meer dan de zandbanktoppen. Daarom spreken we beter van zandbanksystemen, die zowel duiden op de toppen als op de flanken en de geulen. Stroming is het sterkst op de top. Het laagst in de geul. Hierdoor kan in de geul veel organisch materiaal afgezet worden. De flanken van het zandbanksysteem (waar afzetting en stroming gematigder zijn) vormen een ideale leefomgeving voor heel wat dieren. In tegenstelling tot wat velen denken is het ondiepe zandbanksysteem dat we kennen in het BNZ een uitzonderlijk ecosysteem dat aandacht verdient. Als we dit willen beschermen moeten we dan ook niet alleen de top beschermen, maar (en in de eerste plaats zelfs dus) ook de flanken.

Abra Alba-gemeenschap

Op het land brengen bomen en struiken een driedimensionale structuur in de omgeving die belangrijk is voor heel wat andere soorten. Zo biedt een bos beschutting of bescherming tegen roofdieren. Ecologen gebruiken hiervoor vaak de term 'habitatcomplexiteit'. Op de zeebodem werkt dit ook zo. Alleen is er water en geen lucht, wat ervoor zorgt dat structuren die maar enkele centimeters in de waterkolom uitsteken al een belangrijke leefomgeving creëren voor heel wat bodemorganismen (denk maar aan de aanwezigheid van voedseldeeltjes in het water).

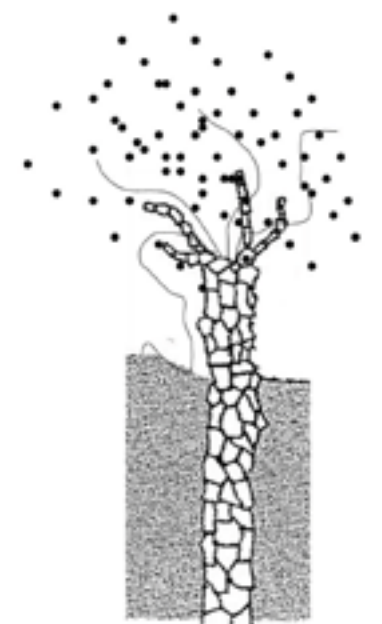
o riffen in de Noordzee?

Zo zijn in het Belgisch deel van de Noordzee en ook op de Vlaamse stranden (vaak tegen de laagwaterlijn) talrijke kokertjes te zien die uit het zand steken. Het zijn de kokertjes van de schelpkokerworm (die luistert naar de wetenschappelijk naam *Lanice conchilega*). Er kunnen duizenden kokerwormen samenzitten per vierkante meter en als de schelpkokerworm in hoge dichtheden voorkomt, dan vormt ze op het strand afgeijnde zones. Wetenschappers omschrijven de soort als een belangrijke "ecosysteemingénieur". Ze toonden aan dat de soortenrijkdom op plaatsen waar de schelpkokerworm voorkomt vier tot zes keer hoger is dan zonder de soort en dat het aantal dieren dat er voorkomt tot 34 keer hoger is als gevolg van zijn aanwezigheid. Uit proeven in het labo blijkt bovendien dat de worm in staat is heel veel zuurstof de bodem in te pompen, wat belangrijk is voor andere dieren.

Door in hoge densiteiten samen voor te komen, creëren schelpkokerwormen als het ware oases in de zandwoestijn. Het ecologisch belang van deze formaties is danig groot dat reeds onderzocht werd in hoeverre deze structuren als rif onder de EU Habitatrichtlijn kwalificeren. Zo vinden we dergelijke *Lanice* formaties bij de Baai van Heist alsook op de zandbanken voor de Westkust (de Trapegeer-Stroombank zone). Deze oases zijn echter gevoelig aan bodemverstoring door bvb. boomkorvisserij. Bij het "ploegen" vernielt deze visserij de complexe, 3D structuren van *Lanice*.

o de zandbank bij de Baai van Heist

Door de gewijzigde stroming bij de Oostelijke strekdam in Zeebrugge ontstaat een typisch patroon van een productieve geul en een armere zandbanktop. Dit zijn de ideale voorwaarden voor *Lanice*. De aangroei van de zandbank zorgt zo voor een groeiende biodiversiteit, lees: voedsel voor zowel vissen als vogels. Dit zorgt er voor dat zowel het strand- als mariene reservaat Baai van Heist nog interessanter wordt. Wetenschappers wijzen dan ook op de grote potenties van het Europees te beschermen habitattype "bij eb sporadisch droogvallende slikwadden en zandplaten" en dit ondersteunt een pleidooi om het reservaat uit te bereiden. Het idee om de zandbank al dan niet af te graven wordt dan ook door biologen afgeraden. Ook wetenschappers die de strandopbouw onderzoeken staan negatief tegenover het afgraven. Afgraven is immers een tijdelijk (en duur) doekje tegen het bloeden stellen zij. De – door de strekdam – gewijzigde stroming zal immers zorgen dat de zandbank steeds opnieuw ontstaat. Zo dreigt de belastingbetaler jaarlijks de rekening te betalen. En bovenal mag niet vergeten worden dat vlakbij de Paardenmarkt ligt met gevaarlijke munitie.

Lanice

Groene stranden en estuaria

Op de grens van land & zee

De overgang land – zee is een bijzonder rijk ecosysteem. Planten en dieren die hier willen overleven zijn specialisten. Ze worden immers zwaar op proef genomen: leven in een zoute omgeving of nu eens nat dan weer droogvallend, het zijn slechts enkele van “de grillen van moeder natuur” die ze moeten verduren. Geen wonder dan ook dat deze overgang een unieke (= gespecialiseerde) fauna en flora herbergt.

Jammer genoeg zijn de gebieden waar de natuurlijke overgang van zee – strand – duinen nog bestaan – door de oprukkende moderne Atlantik Wall – thans verbannen tot enkele natuurgebieden :

- de IJzermonding, ons enige estuarium aan de Vlaamse kust met slikken en schorren, sluit zo aan op strand, zeereepduinen en reikt tot de polders.
- de Baai van Heist, ons enige groene strand in de luwte van de Oostelijke strekdam van de Zeebrugse haven. Het is een eenzaam relict van een natuurlijk kustgebied dat gekenmerkt wordt door overgangen duin, slik, schorre, zandstrand, nat strand, plasjes, zee.
- het Zwin, het bekendste natuurgebied in België doch dat meer en meer van haar natuurwaarde verliest door de oprukkende verzanding van de oude Sincfal-geul.

En uiteraard mogen we de Schelde niet vergeten. Ze vormt met haar slikken en schorren en met haar zandbanken en –platen (met zeehondenkolonie !) een prachtig en bijzonder rijk ecosysteem. Vergeet bovendien de misvatting dat de Schelde enkel in Nederland uitmondt : haar delta strekt zich onder het wateroppervlak uit tot voor Zeebrugge (wat zorgt dat bv. de artificiële havengeul naar Zeebrugge dagelijks gebaggerd moet worden).

Deze natuurgebieden bewijzen allen dat de bescherming van de zee niet mag stoppen aan de laagwaterlijn en landsgrenzen. Natuurorganisaties praten dan ook over integrale natuurgebieden op de grens tussen zee en land.

Plan Zeehond werkt

van droom naar praktijk

Hoe bijzonder de IJzermonding ook mag zijn, lange tijd zag het er voor de natuur in dit gebied niet zo goed uit. Verzanding, vervuiling, verstoring en allerlei bouwplannen die gingen van een subtropisch zwembad tot een vakantiedorp bedreigden het lot van de IJzermonding. Daarom lanceerde Natuurreservaten (thans Natuurpunt) i.s.m. wetenschappers in 1993 het actieplan “Plan Zeehond”. Het idee om de oude militaire basis af te breken en een uniek natuurgebied aan te leggen werd door de Vlaamse overheid (en in bijzonder het Agentschap Natuur & Bos) positief onthaald. Anno 2008 ligt het grote werk achter de rug en is de Vlaamse kust een uniek natuurgebied rijker. Ook de mens werd niet vergeten dankzij een wandelpad en diverse observatieplatforms. De jachthaven van Nieuwpoort heeft nu bovendien een unieke toegangspoort. En de zeehond ? Die laat zich ondertussen regelmatig bewonderen in de IJzermonding. Het bewijs dat natuur én mens hand in hand kan én moet gaan. Tot navolging verzocht !

Grindbanken

Ook de wetenschappers leren bij

Jarenlang leefde er bij de wetenschappers het idee dat er voor onze kust uitsluitend zandbanken voorkwamen en, onder de kust, hier en daar wat slib. Dat bleek onjuist. Aangepaste onderzoeksmethoden leerden dat er verder uit de kust uitgestrekte zones met grind en keien voorkomen, soms ingebed in grof zand. En daartussen zitten soms echte kanjers: glaciale keien, getuigen van een ver verleden toen gletsjers tot in de Noordzee kwamen. Die grindbanken herbergen heel andere levensgemeenschappen dan de zandbanken. Ze zijn veel rijker want op en tussen de keien leeft een enorme variëteit aan zeeorganismen, als ze tenminste niet bevestigd worden. Want ook de vissers kennen deze gronden. En waar ze het vroeger lastig hadden om er te vissen, precies vanwege de stenen, dan gaan ze er nu (met krachtigere motoren) recht doorheen. Hierbij worden ook heel wat organismen vernietigd alsook paaiplaatsen voor soorten als haring of kraakbeenvissen.

Wrakken

niet altijd kommer en kwel

Transport over zee is al eeuwenlang een snelle manier om goederen van de ene plaats naar de andere te brengen, maar soms gaat er wel eens iets mis. En dan zijn er nog de heroïsche zeeslagen. Storm, ongelukken, en oorlogen zorgden er voor dat op heden honderden (resten van) wrakken gevonden worden op de zeebodem voor onze kust. Niet alleen vormen ze een capsule waar de tijd in stil bleef staan, maar we vinden er ook een unieke rijkdom aan fauna en flora.

Net zoals op de keienvelden vinden we op de wrakken – feitelijk artificiële harde substraten - ook een rijke fauna van vastzittende organismen. Die is op zijn beurt heel aantrekkelijk voor vissen. Ze vinden er voedsel en bescherming. Dat weten ook de vissers, dus gaan ze speciaal op en rond de wrakken vissen, op zeebaars bijvoorbeeld, een soort die veel rond wrakken voorkomt maar die de laatste jaren ook talrijker werd door de opwarming van de zee.

Onderzoek Gilson

er was eens ... de Belgische oester

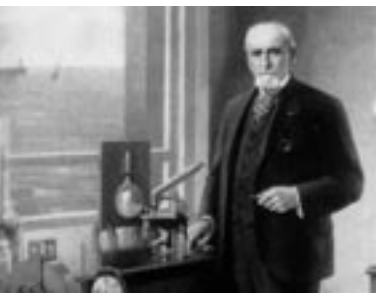
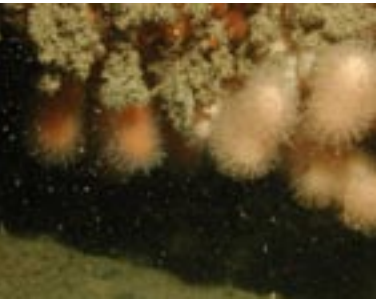
Oesters, en dan spreken we over de inheemse platte oester, waren al een lekkernij bij de Romeinen. Niet verwonderlijk dus dat in veel archeologische sites oesters aangetroffen worden. Ze kwamen overal en in grote aantallen voor en ze hadden het voordeel dat ze een tijdlang uit het water konden overleven.

De oesters werden echter het slachtoffer van hun eigen succes. Halfweg de 19 eeuw werden nog miljoenen exemplaren gevangen en voor weinig geld verkocht. Door de opkomst van de moderne technieken zoals stoomschepen en versneld transport (spoorwegen), was het vangen en het vervoeren van oesters veel gemakkelijker en lucratiever geworden. Daarbij wisten toenmalige (liberale) biologen nog te vertellen dat oesters zodanig veel nakomelingen hadden dat het niet mogelijk zou zijn om ze uit te roeien. Niets was minder waar en op het eind van de 19^e eeuw was het zo ver. Van de eens zo rijke wilde oesterbanken bleef niets meer over. De mens had ze in zijn hebzucht leeg en kapot gevestig. Ziekten deden de rest.

Erger is dat met de oesterbanken niet alleen de oester zelf verdween maar een hele rijke en diverse bodemgemeenschap van soorten die op en tussen de oesters leefden. De oesterriffen vormen immers een driedimensionale structuur die een bijkomende dynamiek genereert. Tenslotte spelen de oesterbanken ook een rol bij de voortplanting van sommige vissoorten en bieden ze bescherming aan jonge vis.

Ook voor onze kust kwamen oesterbanken voor - bijvoorbeeld in de omgeving van de Hinderbanken - *maar, wie weet dat nog?* Net zoals overal elders waren ze tegen 1870 weggevestigd – al zou leeggeroofd hier beter op zijn plaats zijn. Die vernietiging is bijna niet gedocumenteerd. Gustave Gilson, een pionier in het wetenschappelijke zeeonderzoek deed tussen 1900 en 1910 onderzoek voor onze kust. Daarbij had hij speciale aandacht voor de zones waar de oesterbanken voorkwamen precies omdat die zo rijk waren. Hij nam talrijke stalen die nu nog bewaard worden in de collecties van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. Ze vormen een unieke verzameling. Gilson vond nog enkele overgebleven exemplaren, blijkbaar niet genoeg voor het herstel van de soort, vooral omdat ondertussen het gebied meer en meer verstoord werd door bodemvisserij.

Recent onderzoek heeft echter aangetoond dat de biotoop waar ooit de oesters voorkwamen nog altijd bestaat, bijvoorbeeld in de omgeving van de Hinderbanken. Oesters komen er nu niet meer voor. Daar zit de continue bodemverstoring door boomkorvisserij voor veel tussen. Maar de kans bestaat dat mits aangepaste maatregelen de oesters terug kunnen komen (er zijn nog enkel kleine populaties in het oostelijke Kanaal die voor de aanvoer van larven kunnen zorgen) en samen met hen het hele rijke bodemleven dat erbij hoort. En dat is een evolutie die ook gunstig is voor de visserij.

Vogels in de vlucht op het land, op zee en bovenal in de lucht

Wanneer iemand over zeevogels spreekt, denken velen onmiddellijk aan steile rotskusten met kolonies van vele duizenden broedende alken, zeekoeten, papegaaiduikers, enz. Dat onze Noordzee ook thuis is voor heel wat zeevogels lijkt onmogelijk. En dan hebben we het niet enkel over meeuwen.

Vogelsnelweg, de Vlaamse kust, een heuse vogelboulevard

Miljoenen vogels volgen de kustlijn tussen het hoge Noorden en het warme Zuiden. Voor “landvogels” (als vriezeganzen of zangvogels) en “zeevogels” is het immers een makkelijk te volgen rode loper. Vooral in het najaar en onder gunstige omstandigheden vormt het een uniek natuurspektakel. Maar ook tussen land en zee wordt heel wat afgevlogen i.f.v. de zogenaamde voedseltrek en slaaptrek.

Onze Noordzee vormt binnen de vogeltrek een onmisbare schakel. Het staat vast dat meer dan de helft van de Noordwest-Europese populatie van de grote jager, dwergmeeuw, grote stern en visdief via onze Noordzee naar het zuiden trekt. Deze migratie is meer dan een snelle trek doorheen het luchtruim. Onderweg moet immers ook geslapen worden en wordt ook voedsel gezocht (“foerageren”) ... en dat gebeurt in onze Noordzee. Belangrijk bij de trek is dan ook dat verstoring door bijvoorbeeld plezierboten die door groepen vogels laveren vermeden wordt. Ook dient bij de aanleg van windmolenparken maximaal rekening gehouden te worden met trekroutes. Dit was één van de redenen om voor de Thorntonbank en nog verder gelegen zandbanken te kiezen.

Benidorm aan zee, overwinteren op de Noordzee

In tegenstelling tot de doortrekkers, zijn er een aantal soorten die hier echt blijven overwinteren. Hierbij denken we vooral aan de zeekoet, de zwarte zee-eend en roodkeelduiker. Vaak pleisteren ze vrij ver uit de kust. Om ze te tellen organiseert het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) tellingen met behulp van een vliegtuig en kunnen ze beroep doen op het Vlaamse onderzoekschip “De Zeeleeuw”. Tijdens strenge winters, als de binnenwaterplassen dichtgevroren zijn, zoeken ook veel watervogels de Noordzee op. Duizenden futen worden dan op zee geteld.

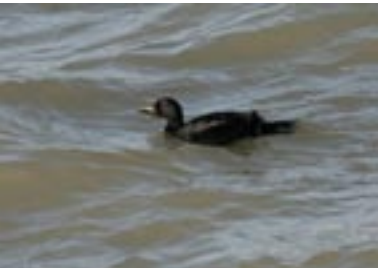
Het is duidelijk dat onze kustwateren voor deze soorten van internationaal belang is. Vooral ter hoogte van de westkust (de Trapegeer-Stroombank), maar ook de Wenduinebank en Vlakte van de Raan worden in de winter belangrijke concentraties zeevogels vastgesteld.

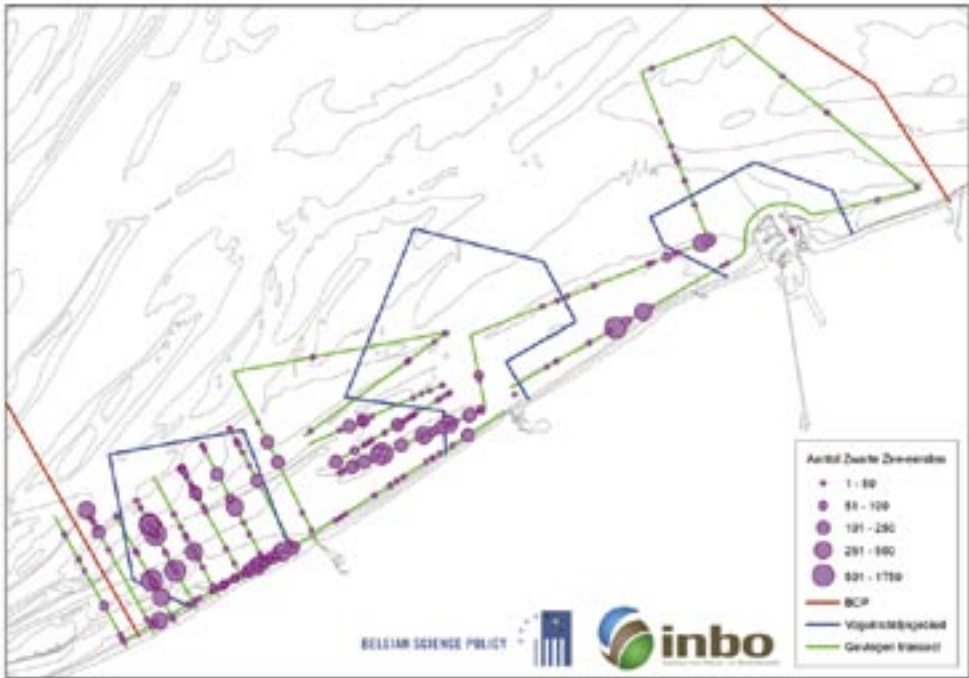
jan van gent

stormvogel

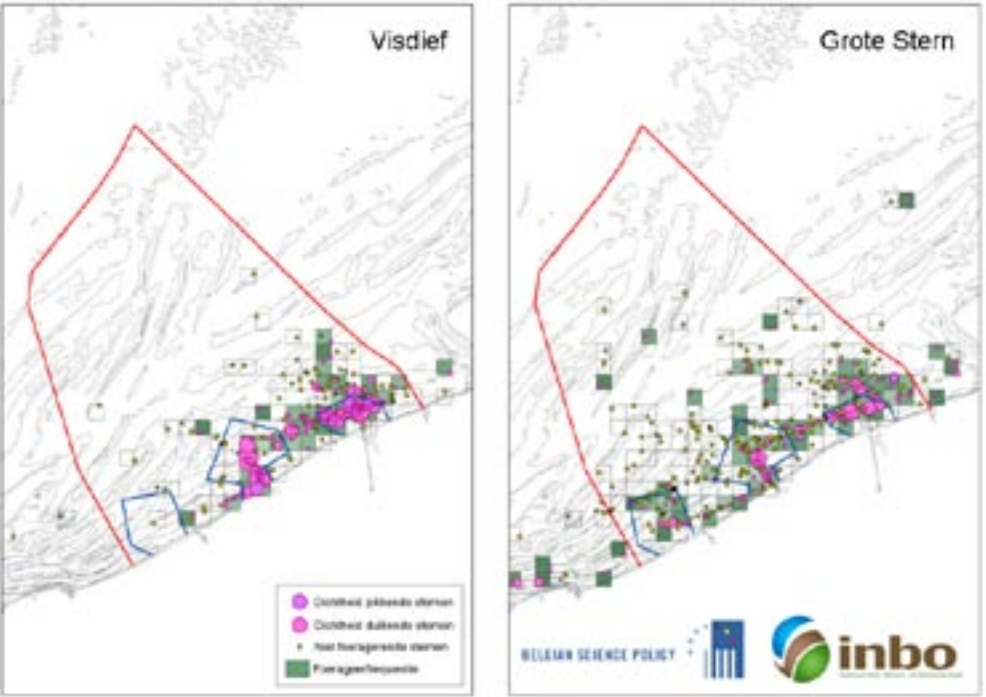

zwarte zeeëend

Het sterneneiland, onze grootste kraamkliniek

Met het sterneneiland in de Zeebrugse voorhaven kennen we een heuse zeevogelkolonie aan de Vlaamse kust. Tot 4.000 broedparen grote stern, tot 3.000 broedparen visdief en tot 100 broedparen dwergstern komen hier (en in het aanpalende gebied Baai van Heist) tot broeden. Het gebied is dan ook op korte tijd uitgegroeid tot één van de belangrijkste broedplaatsen voor stern en visdief in West-Europa. De stern en visdief zoeken vooral voedsel in ondiepe wateren nabij de strekdijk en de randen van de zandbanken - plaatsen waar door randeffectwerking scholen van spruit of haring voorkomen. Het broedsucces en populatiegrootte zijn dan ook erg afhankelijk van veranderingen in het voedselaanbod.

Niet-inheemse (pest)soorten

hoe biodiversiteit bedreigd wordt door nieuwe soorten

Niet-inheemse soorten zijn organismen die door toedoen van de mens of door natuurlijke gebeurtenissen buiten hun oorspronkelijk areaal terechtkomen. Nieuwe zeedieren en -planten komen hier veelal terecht als verstekeling op de romp of in de ballastwatertanks van schepen of door de aquacultuur. Sommigen weten zich succesvol te vestigen in hun nieuw verspreidingsgebied waar een aantal zich zelfs explosief weet te vermeerderen. Het tempo waaraan nieuwe soorten zich vestigen in de Noordzee is sedert 1990 verdrievoudigd in vergelijking met de periode 1970-1990. Niet inheemse soorten doen het vooral goed in de kustzone en in onze havens. Daar kunnen ze tot 20% uitmaken van de totale biodiversiteit en in biomassa nog veel belangrijker zijn. Vooral op kunstmatige substraten blijken de nieuwkomers het goed te doen. Kijk maar naar de japanse oesters die nu in gigantische hoeveelheden in onze havens voorkomen.

Wanneer soorten in zulke aantallen voorkomen dat ze duidelijke negatieve effecten hebben dan spreken we van invasieve soorten. Ze veranderen de oorspronkelijke biotopen of ze verdringen inheemse soorten. De Chinese wolhandkrab bijvoorbeeld ondergraft onze dijken en de Japanse oester vormt oorspronkelijke slikplaten om tot oesterriffen en het gevaar bestaat dat inheemse mosselbanken omgevormd worden tot oesterbanken, van Japanse oester wel te verstaan. Op de strandhoofden heeft de Nieuw-Zeelandse zeepok onze inheemse zeepokken grotendeels verdrongen terwijl de Amerikaanse zwaardschede de inheemse mesheften uit de kustzone heeft verdreven. Niet-inheemse soorten kunnen dus verstrekende gevolgen hebben zowel op ecologisch als op economisch vlak.

japanse oester

Zeezoogdieren: zeldzame vogels ?

Dankzij het Jaar van de Dolfijn maakte Vlaanderen kennis met dolfijnen in de Noordzee. Een verrassing? Tot voor enkele decennia waren zeezoogdieren aan onze kust inderdaad een zeldzame verschijning. Zowel zeehonden als dolfijnachtigen waren er zo goed als verdwenen. Voor dit verdwijnen worden tal van oorzaken naar voren gebracht: vervuiling, overbevissing, verstoring. Sinds het begin van de jaren 1990 zijn een aantal soorten zeezoogdieren teruggekeerd, zij het in lagere aantallen dan voordien.

Zo is de bruinvis na een afwezigheid van ongeveer 40 jaar opnieuw een gewone verschijning geworden in onze kustwateren. Je kunt groepjes van deze onopvallende, kleine dolfijntjes in het voorjaar nu zelfs vanop het strand, of vanaf pieren en staketsels waarnemen. Van een grotere dolfijn, de witsnuitdolfijn, worden regelmatig groepen waargenomen verder op zee. Ondanks het opnieuw algemener worden van enkele inheemse zeezoogdieren, is het niet allemaal rooskleurig. Zo sterven nog steeds talloze bruinvissen in recreatieve warrelnetten op het strand. Natuurorganisaties vragen dan ook een verbod op dit type netten, zeker omdat er nog alternatieven zijn.

Een ander verhaal kent de tuimelaar, de dolfijn die in veel dolfinaria gehouden wordt. Tot de jaren 1960 was deze nog een algemene soort. De kustwateren van de zuidelijke Noordzee en de riviermondingen waren een uitgelezen habitat voor deze grote sociale dolfijnssoort. Sporadisch wordt wel nog eens een exemplaar gespot in de Noordzee.

Naast bruinvissen worden ook zeehonden steeds algemener in onze wateren en in de havens. Dit is vooral het gevolg van een betere bescherming van rustplaatsen en kolonies in de ons omringende landen, de verbeterende waterkwaliteit, en het opvangen van gestrande pups die anders ten dode waren opgeschreven. De zeehond in de Zeeuwse Delta werd vanaf het einde van de jaren 1960 als volledig uitgestorven beschouwd. Nu leven er opnieuw enkele honderden dieren, waarvan ongeveer 100 in de Westerschelde. Ook in de Baai van de Somme (Noord-Frankrijk) is er sinds enige jaren opnieuw een kolonie gevestigd. Dieren van de Westerscheldekolonies zwemmen regelmatig de Schelde op tot in ons land, of zoeken voedsel in onze kustwateren. Tijdens de wintermaanden verblijven er minstens een tiental aan onze kust, maar ze planten er zich niet voort: aan onze kust is slechts heel weinig plaats voor zeehonden: die hebben onverstoorde plaatsen nodig waar ze aan land kunnen rusten of waar ze hun jongen ter wereld kunnen brengen.

In de Atlantische Oceaan en in de meer noordelijke wateren van de Noordzee komen heel wat meer soorten zeezoogdieren voor dan bij ons. Sporadisch komt zo'n dier in het ondiepe zuidelijke deel van de Noordzee terecht. Zo kwamen in totaal reeds een twintigtal soorten walvisachtigen op onze stranden terecht: witflank- en gestreepte dolfijnen, in diep water levende spitsnuitdolfijnen, potvissen, en spectaculaire vinvissen zoals de blauwe vinvis en de bulrug. Deze dwaalgasten krijgen vaak meer aandacht dan de inheemse soorten.

bulrug

Mariene beschermde gebieden voor natuur én mensen

Natuurgebieden op zee ?

na het land, nu de zee

Natuurgebieden op het land zijn inmiddels meer en meer ingeburgerd. Ze vormen een veilige thuis voor bedreigde fauna en flora. Maar ook de soort "homo sapiens sapiens" wordt niet vergeten. Via een beheerplan wordt immers gewerkt aan een optimaal beheer van de natuurwaarden alsook een doordachte openstelling. Bij natuurgebieden op zee gaat het om dezelfde filosofie. Een marien beschermd gebied (MBG ook vaak MPA genoemd, afkomstig van het Engelstalige 'Marine Protected Area') wordt gedefinieerd als "een gebied op het strand (in intergetijdengebied) of een gebied onder water, dat samen met de waterkolom en de geassocieerde flora, fauna, historische en culturele elementen, geheel of gedeeltelijk beschermd wordt d.m.v. wetten of andere effectieve middelen". Het is dus een gebied dat ruimtelijk is afgebakend en waar bepaalde menselijke activiteiten beperkt worden of verboden zijn om het plaatselijke ecosysteem te behouden of te herstellen. Mariene beschermde gebieden worden gezien als een essentieel instrument om tot het behoud en een duurzaam gebruik van mariene biodiversiteit te komen.

Op weg naar een win-win

Mariene beschermde gebieden = natuur + economie

Mariene beschermde gebieden en biodiversiteit

Mariene beschermde gebieden bestaan in alle groottes en types met verschillende beheerregimes. De meest doorgedreven maatregel is "no take", dit betekent dat in deze mariene beschermde gebieden visserij of andere vormen van exploitatie niet zijn toegelaten. Uit een wetenschappelijke analyse van 80 *no take*-zones blijkt dat deze de spectaculairste en snelste resultaten boeken, met resultaten zowel naar diversiteit aan soorten, leeftijd van fauna, biomassa, etc. Ze vertonen ook een belangrijk *spill over*-effect. Hiermee doelen wetenschappers op het feit dat jonge en volwassen vissen toenemen in aantal en ook gaan uitzwermen en zo de geteisterde vispopulaties (ook buiten het mariene beschermde gebieden) op peil helpen brengen. Onderzoek door het Nederlandse instituut IMARES wees dan weer uit dat na Wereldoorlog I en II (toen er quasi geen visserij was) de vangst van kabeljauw en pladijs verviervoudigde.

Mariene beschermde gebieden en economie

Wetenschappers wereldwijd zijn het unaniem eens : natuurgebieden op zee vormen niet alleen een zegen voor de bedreigde mariene fauna en flora. Ook komen ze visserij, toerisme en andere economische sectoren ten goede. Wereldwijd zou de afbakening van 20 à 30% van alle zeeën (= het streefdoel) goed zijn voor de creatie van 1 miljoen jobs. Dit is goed voor een geschatte opbrengst van 294 miljard EUR (tegenover slechts maximaal 15 miljard EUR aan beschermingsmaatregelen).

Afbakenen is de eerste stap

op weg naar een marien netwerk

Het idee van mariene beschermde gebieden heeft de laatste tien jaar opgang gemaakt en overal ter wereld worden gebieden afgebakend. Ook verschillende Noordzeelanden hebben een aantal mariene beschermde gebieden aangeduid, waarvan enkele volledig afgesloten zijn voor menselijk gebruik. De doelstellingen kunnen heel divers zijn. Sommige mariene beschermde gebieden worden specifiek aangeduid om de biodiversiteit te verhogen, daar waar andere mariene beschermde gebieden worden aangelegd om uitstervende commerciële vissoorten te redden. Maar net zoals op land staan mariene beschermde gebieden niet op zich. Denk maar aan stromingen of migrerende soorten. En dus zijn netwerken van mariene beschermde gebieden nodig.

Gelukkig staan natuurbeschermers en wetenschappers niet alleen. Zo hebben de wereldleiders in 2002 in Johannesburg op de Earth Summit afgesproken om tegen 2012 een representatief netwerk van mariene beschermde gebieden uit te bouwen. Een doelstelling die de Europese leiders later nog eens bekrachtigd hebben voor de Noordzee. Streefdoel is bescherming van 20 à 30% van de totale oppervlakte van zeeën en oceanen. Daar zijn we vandaag nog ver vanaf, vooral in de Noordzee, die heel intensief wordt gebruikt (transport, zandontginning, windmolens, visserij,...). Wereldwijd kent slechts 0,6% van de zeeën een bescherming, waarvan 13% is aangeduid als "no take-zone". In België is 403,3 km² of ca. 12% van "onze" Noordzee aangewezen als MBG.

Door een juridische bril bekeken

Het internationale niveau zet de bakens uit

België heeft een aantal internationale verplichtingen om mariene habitats te herstellen en te beschermen:

- de Ramsar conventie (over waterrijke gebieden)
- de OSPAR conventie (de bescherming van het mariene milieu in de Noord-Oost Atlantische Oceaan)
- de biodiversiteitconventie (in het kader waarvan de overheid zich engageert om het verlies aan biodiversiteit tegen 2010 een halt toe te roepen)
- de Europese richtlijnen (de zogenaamde habitat- en vogelrichtlijnen die samen het NATURA 2000-netwerk vormen).

België heeft zich zo - binnen een internationale context - geëngageerd om een representatief netwerk van mariene beschermde gebieden in te stellen tegen 2012. Een netwerk van Europese vogelrichtlijngebieden moet ingesteld zijn tegen 2008 en een netwerk van Europese habitatrichtlijngebieden tegen 2012 (waarvoor ook beheers- en behoudsmaatregelen moeten bestaan).

De Belgische vertaalslag

De federale wet op de bescherming van het mariene milieu (MMM-wet van 20 januari 1999, geamendeerd door de wet van 17 september 2005) is het wettelijke basisinstrument voor de mariene gebiedsbescherming in België. Deze kaderwet voorziet in de mogelijkheid om mariene beschermde gebieden af te bakenen in de Belgische mariene wateren. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen vijf verschillende types mariene beschermde gebieden in de wet: integrale mariene reservaten, gerichte mariene reservaten, speciale beschermingszones of speciale zones voor natuurbehoud, gesloten zones en bufferzones.

Na verschillende pogingen om mariene reservaten in te stellen in de periode 1999-2003 werden uiteindelijk drie speciale beschermingszones en twee speciale zones voor natuurbehoud aangewezen in oktober 2005. In 2006 werd daarnaast het gericht marien reservaat 'de Baai van Heist' (6,76 km²) ingesteld. De speciale beschermingszones werden aangeduid in het kader van de Europese vogelrichtlijn en hebben respectievelijk een oppervlakte van 110,01 km², 144,8 km² en 50,95 km². Van de twee gebieden die werden aangeduid in het kader van de habitatrichtlijn (i.e. de speciale zones voor natuurbehoud) werd de aanwijzing van één ervan (de 'Vlakte van de Raan') inmiddels weer ongedaan gemaakt door de Raad van State na een klacht van Electrabel omdat een milieuvergunning werd ingetrokken voor de bouw van een windmolenpark op de Vlakte van de Raan. Er blijft nu nog één speciale zone voor natuurbehoud bestaan langs de Westkust (Trapegeer-Stroombank, 181 km²).

Een lege juridische doos ?

Natuurorganisaties vrezen echter dat de huidige afbakening en vooral hun beheerplan afgekeurd zal worden door de Europese Unie. Als we kijken naar het Gericht Marien Reservaat de Baai van Heist stellen we vast dat quasi alles mag. Een greep uit de toegelaten activiteiten: militaire activiteiten, visserij, baggerwerken, sleuven graven en ophoging van de zeebodems. ...En wij die dachten dat we het rijke bodemleven tegen zware schade door bodemberoerende activiteiten moesten beschermen.

Beheren is dé uitdaging

beheren is maatwerk

Afbakenen is één, beheren is twee. Een succesrecept voor een geslaagd beheer is er echter niet. Internationale studies geven aan dat 20 – 40% van de visgronden best beschermd worden. Grotere gebieden zijn in deze context vaak te prefereren gezien ze grotere soortenrijkdom kunnen herbergen, beter bufferend werken en ook soelaas kunnen brengen voor zeer mobiele soorten. Maar ook kleinere gebieden (bvb. wrakken als puntreservaten) aanduiden kan reeds volstaan om bepaalde zeedieren een duwtje in de rug te geven.

Het is ook zeker niet de bedoeling om alle menselijke acties per definitie te weren (hoewel een verbod op bepaalde activiteiten wel nodig kan zijn). Integendeel zelfs: alles start bij een goed overleg waar respect en begrip voor de belangen van de diverse actoren centraal staat. Wetenschappers zullen vissers of duikers (met hun specifieke lokale kennis) nodig hebben en omgekeerd. In dit opzicht kan het opportuun zijn om te starten met een klein gebied om het vertrouwen te winnen, om een klein gebied als springplank naar een groter (netwerk van) marien(e) gebied(en) te gebruiken. Ook het grote publiek mag via educatie en sensibilisatie niet vergeten worden. Hier kunnen en zullen natuurorganisaties als Natuurpunt en WWF ook hun verantwoordelijkheid nemen. Zo zal er – samen met heel wat partners – binnen enkele jaren op de Oostendse Oosteroever een nieuw bezoekerscentrum over de Noordzee verrijzen (zie www.oostendeoosteroever.be). Het beoogde eindresultaat is een breed gedragen plan dat alle actoren en bovenal de Noordzeenatuur ten goede komt.

En dan pas begint het echte werk. Beheerplannen moeten uitgevoerd ... en gecontroleerd worden. Het motto "meten is weten" is immers niet alleen belangrijk voor de afbakening maar ook voor het (bijsturen van het) beheer van mariene beschermde gebieden.

Mariene beschermde gebieden als oplossing voor een duurzame visserij (en vice versa)

De patstelling voorbij

Recente internationale wetenschappelijke inzichten en onderzoek door UGent tonen dat de visserij de meest kritische factor is voor het al dan niet kunnen optekenen van een positieve impact op het milieu van een marien beschermd gebied. De visserij is in de eerste plaats de sector die qua ruimtegebruik het sterkst aanwezig is op zee. De Belgische wateren behoren tot de sterkst beviste van de wereld. Het is algemeen gekend dat bodemberoerende activiteiten (bvb. boomkor maar ook activiteiten als baggeren) een heel belangrijke oorzaak vormen van habitatdegradatie, vooral in ecosystemen op zandbodems. Ze veranderen de bodemstructuur, ze beschadigen het bodemleven, ... kortom : vernielen de complexe driedimensionale structuur.

Blijkt dus opnieuw dat de hyperspecialisatie in boomkor een bedreiging vormt voor de Noordzee (en zo zichzelf). Natuurorganisaties als het WWF en Natuurpunt pleiten dan ook om de heroriëntatie van de visserij ook te bezien in het afbakenen van mariene beschermde gebieden, waarbinnen andere (= duurzame) visserijtechnieken wel kunnen. Welke technieken hangt af van gebied tot gebied. In gebieden met belangrijk bodemleven (bvb. grindvelden of Lanice-riffen) wordt zo bodemberoerende visserij best verboden maar kunnen passieve visserijtechnieken (als bvb. vissen met de haak of staand wand of flyshooting (geautomatiseerd hengelen) wel toegelaten worden. Dergelijke zonering vermijdt tevens dat deze technieken in concurrentie met mekaar gaan (cfr. de vroegere visserijoorlogen tussen Frankrijk en Nederland).

Mobiele mariene beschermde gebieden en beschermde visserijgebieden

Dergelijke maatregelen kunnen, maar hoeven niet per definitie het ganse jaar van kracht te zijn. Zo kunnen extra maatregelen (tot zelfs een totaal visverbod) afgekondigd worden in bepaalde gebieden tijdens bv. de paaiperiode. Zo vermijden vissers dat ze vissen met honderden eitjes (= de toekomstige visstock) wegvangen. Of hoe terug een win-win ecologie en -economie voor het grijpen ligt.

Een ander voorbeeld van een maatregel die beperkt in tijd is, kan de vangst op zeekatten (een inktvisachtige) zijn. Deze komen in het voorjaar naar onze kusten en zouden dan makkelijk via "potten" gevangen kunnen worden (zie deel visserij). Door dan een specifieke beschermingsmaatregel (bv. "enkel potten") in te stellen krijgen de andere dieren niet alleen respijt maar vermijden we ook dat de vissers hun potten vernield zien door boomkorvissers. En dat heeft meteen het voordeel dat opgerichte structuren op de zeebodem, veelal struikvormende organismen zoals mosdiertjes, poliepen en sponzen, niet meer vernield worden. Die zijn nodig want inktvissen hechten daar hun eieren aan vast. Dergelijke maatregelen moeten uiteraard niet per definitie gekoppeld worden aan mariene beschermde gebieden. Wetenschappers praten dan ook over mariene beschermde visserijgebieden. Of hoe onze vraag voor meer diversificatie in de visserij niet alleen slaat op diversificatie inzake vistechnieken maar ook naar diversificatie in tijd en in een ruimtelijke context.

zeekat

Case studies

tot navolging verzocht !

België is, net zoals vele Europese lidstaten, een trage leerling in het afbakenen van mariene beschermde gebieden. En als het niet echt wettelijk verplicht is vanuit Europa, gebeurt er vaak niets, ondanks alle mooie woorden. Een voordeel is wel dat we zo kunnen leren uit buitenlandse ervaringen. Dat we zo misverstanden, als zouden mariene beschermde gebieden anti-visserij zijn, uit de wereld kunnen helpen.

Georges Bank, VS / Canada

een toekomst voor kabeljauw(vissers)

Georges Bank is een zand/grind-bank met een hoge biologische diversiteit, die te danken is aan "de botsing" van de warme Golfstroom en de koude, voedselrijke Labrador Current. Naast commerciële vissoorten als haring of kabeljauw, is het gebied ook gekend voor dolfijnen en walvissen. De rijke visgronden leken onuitputtelijk. De opkomst van nieuwe vistechnieken en sterkere motoren zorgden voor een spectaculaire toename in visserijbelasting. Ter illustratie : een industrieel schip uit de jaren '60 viste in één uur net zoveel als een 17e eeuwse vaartuig in een gans seizoen. Het resultaat ? Het visbestand crashte midden jaren '90, spoedig gevolgd door het bankroet van heel wat vissers.

De VS en Canada sloegen de handen in elkaar en maakten een gezamenlijk beheerplan op met strikte quota én met het sluiten van 3 gebieden (in totaal 17.000 km² of de helft van het totale gebied) voor alle grondvisserij (lijnvisserij was nog mogelijk). Ze koppelden dit aan een satellietmonitoringsysteem van de overgebleven vissersvaartuigen.

Meer dan tien jaar na de crash is er terug een toekomst voor de vissers. Het *spill over*-effect voor soorten als kabeljauw is duidelijk zichtbaar met als gevolg dat de vissers sterk focussen op de grenzen van het MBG. De biomassa van kabeljauw is 50% gestegen en schelvis zelfs 400% !

Lundy, Verenigd Koninkrijk

samen sterk voor een gezonde zee

Lundy is een "granieteiland" gelegen in het Bristol Channel (Zuid-West-kust Engeland). Het kent een bijzonder rijke biodiversiteit. Op het land vinden we belangrijke zeevogelkolonies (o.a. papegaaiduiker), op het strand vinden we grijze zeehonden en onder water opent zich een wondere wereld met koraalsoorten, kreeften, krabben en dolfijnen. Naast vissers trekt Lundy dan ook heel wat toeristen, duikers, sportvissers en yachteigenaars aan.

Reeds in 1973 sloten de overheid en de commerciële gebruikers een samenwerkingsovereenkomst. Het doel was om de populaties van vissen en schaaldieren duurzaam te beheren, zowel binnen als buiten het mariene reservaat. Daarom werd een zoneringsplan opgesteld in een 14 km² groot gebied.

Het resultaat is in de eerste plaats een breed gedragen beheerplan. Lundy wordt thans als voorbeeld gebruikt voor de opmaak van andere beheerplannen (o.a. in Spanje). Maar ook met de natuur gaat het goed. De kreeftpopulatie verdriedubbelde zo in nog geen 18 maanden na het instellen van de no take-zone.

Natuurgebieden in de Belgische Noordzee

het gevaar van lege dozen en papieren bescherming

In België vertrok de overheid vanuit een masterplan voor de Noordzee waarin de diverse belangen afgewogen werden. Het resultaat is duidelijk afgebakende zones voor windmolens, zandwinning, baggerstorten, ... en natuurgebieden. Hiermee geeft ze uitwerking aan haar internationale verplichtingen (zie pag. 14). Een volgende stap was de opstart van een beheerregime binnen de mariene beschermde gebieden. Momenteel ligt de nadruk hierbij vooral op het weren van bodemverstorende activiteiten zoals zandwinning of baggerdepositie. Bovendien werden met diverse gebruikers (bvb. watersporters) ook vrijwillige overeenkomsten afgesloten om bvb. geen chemische toiletten te ledigen in een gebied afgebakend voor onder andere sterns (*alsof het elders wel mag?*).

De opstart van het masterplan door de vorige federale regering was alleszins een goede start. Als natuurorganisaties zijn Natuurpunt, het WWF en Bond Beter Leefmilieu echter zeer benieuwd naar de volgende stappen. Het masterplan is immers nog verre van af.

Hieronder acht uitdagingen voor het beleid :

1. het vervullen van het netwerk aan mariene beschermde gebieden

Op heden zijn slechts enkele mariene beschermde gebieden afgebakend in de kustzone. Zoals deze publicatie (gesteund op wetenschappelijke rapporten) aan het licht bracht is het lijstje mariene beschermde gebieden hiermee verre van volledig. Volgende afbakeningen moeten dringend gebeuren

- afbakenen van een selectie aan wrakken als puntreservaten
- afbakenen van een gebied bij de Hinderbanken als MBG voor de grindvelden
- tevens moet er een actualisering gebeuren van de vogelrichtlijngebieden voor de kust en dient een uitbreiding van het gericht marien reservaat Baai van Heist (gezien de ontwikkeling van een zandbank met *Lanice*) onderzocht te worden.

Bovendien dient deze oefening ook binnen een Europees, Noordzee-netwerk van mariene beschermde gebieden bekeken te worden.

2. het opstellen van specifieke soortbeschermingsacties

Soorten als bruinvissen of witsnuitdolfijnen hebben nood aan bijzondere maatregelen. Het verbod op het recreatief gebruik van warrelnetten op het strand is er nog steeds niet (en een veroordeling door het Europees Hof dreigt voor België).

3. het integreren van het Vlaamse (visserij)beleid

Zoals de Europese Unie bevestigde in haar Mariene Strategie Richtlijn moet het beleid vertrekken vanuit een ecosysteembenadering. Dit betekent dat ook het Vlaamse beleid moet afgestemd worden op het federale beleid dat handelt over de afbakening en het beheer van mariene beschermde gebieden. In bijzonder is er dringend nood om de tanende visserij een plaats te geven binnen het netwerk van mariene beschermde gebieden. Zoals deze publicatie aangaf is een win-win situatie perfect haalbaar. We pleiten dan ook voor twee zones zonder bodemberoerende activiteiten als de boomkor ter hoogte van de Westhinderbank en in de kustzone (bv. Trapegeer – Stroombank). Alternatieve visserijtechnieken zouden dus wel nog toegelaten zijn.

4. het afbakenen van mariene beschermde visserijgebieden

Complementair aan het netwerk van mariene beschermde gebieden voor biodiversiteit dient Vlaanderen i.s.m. het federale beleidsniveau ook een zonering in tijd én ruimte in de visserijinspanning op te stellen. Het voorbeeld van pottenvisserij op zeekatten is één voorbeeld. Een tweede initiatief kan het instellen van een bufferzone zijn - dit enkel toegankelijk voor passieve visserijtechnieken als bijvoorbeeld longlining - rondom het windmolenpark op de Thorntonbank. In deze (hard substraat)zone mag er niet gevist worden, een ideale no take-zone dus. Ook de exploitatie van zeeboerderijen (bv. mosselkooien) is wellicht interessant in deze bufferzone. Ongetwijfeld zijn er nog meer voorbeelden van good practices te vinden die een duurzame visserij kansen geven

5. het werken met goede beheerplannen en het koppelen aan monitoring

Niet alleen de visserij heeft een effect op het Noordzeeleven, ook andere gebruikers, zowel professioneel (zandwinning, windmolens, defensie, ...) als recreatief (duikers, sportvisserij, zeilers, ...) hebben een effect op de flora en fauna. Ook met hen moet een evenwicht gevonden worden tussen de diverse belangen. Het beheerplan moet de afspraken met hen bevatten. Belangrijk hierbij is dat er – conform de internationale verdragen – voorzien wordt in de nodige monitoring en zo nodig de bijsturing van de beheerplannen. Zo vermijden we dat lege dozen ontstaan (en blijven bestaan).

6. de nood aan een Noordzeeoverleg

Afbakenen is één, beheeren (en monitoren én bijsturen) is twee. Er moet daarom een permanent, structureel overlegplatform tussen de overheid, de gebruikers en de natuurorganisaties opgezet worden. Een breed overleg kan en zal bovenal ook de integratie van visserij en andere economische actoren en natuurbescherming bevorderen. Voor vissers betekent het immers rechtszekerheid (= werk = brood op de plank / vis in de netten). Voor natuurbeschermers betekent het een garantie op een gezonde Noordzee. Voor de overheid betekent het een duidelijk forum voor haar beleid en kan het ook soelaas brengen in de ingewikkelde staatstructuur op zee. Ook de toeristen en de kustbewoners kunnen via communicatie vanuit dergelijk forum bereikt worden. De gebruikersovereenkomsten waren een eerste aanzet, maar de engagementen en inbreng van belanghebbenden moet sterker gemaakt worden. Bovendien is voor heel de Noordzee overleg van belang.

7. het vervullen (ook op andere domeinen) van het masterplan

Naast specifieke natuurbeschermingsacties mogen uiteraard ook andere aspecten van een gezonde Noordzee niet vergeten worden. We moeten met de gehele Noordzee anders, duurzamer omgaan: schoon varen, vervuilers opsporen én bestraffen, rivieren proper maken, ...

Voor de strijd tegen de (olie)vervuiling moet opgedreven worden. Meer dan 15 jaar na onze eerste pleidooien voor verplichte haveninstallaties voor het verzamelen van afval blijkt een sluitend systeem nog steeds niet te bestaan en kunnen containerschepen of vissers nog te gemakkelijk ongehinderd hun afval over boord gooien.

8. samen sterk, werk maken van een Europees / Noordzee-netwerk

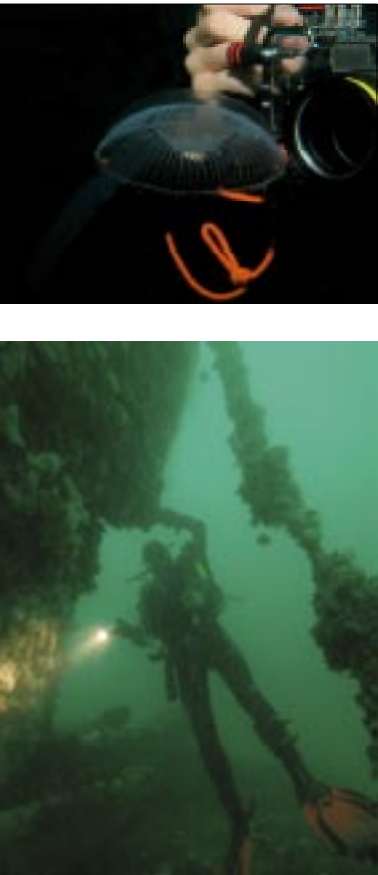
Natuur stopt niet aan de grenzen en zeker niet op zee. Willen we koers zetten naar een adequate bescherming van de Noordzee en haar bijzondere fauna en flora, dan moeten we werken vanuit een ecosysteembenadering die de hele Noordzee omvat. Bij de afbakening en het beheer van onze mariene beschermde gebieden dienen we dan ook de brug te slaan met onze Franse, Britse en Nederlandse burens. Zo kunnen we – via de afbakening van de Vlake van de Raan – aan de Nederlandse grens werk maken van een eerste grensoverschrijdend mariene beschermd gebied. Zo moet er ook dringend werk gemaakt worden van een verbod op de Franse strandjacht op trekvogels. Hopelijk trekt de Europese Commissie het Maltese verbod ook door tot deze zinloze en gemakkelijke slachting van talrijke beschermde trekvogels.

Wrak zkt duiker
een voorbeeld van een unieke win-win situatie

Momenteel zijn vooral grotere oppervlaktes zee afgebakend (beschermd is – cfr. lege doossymptoom – een te groot woord), maar in een eerstvolgende stap in de realisatie van het masterplan moeten ook wrakken opgenomen worden. Op een studiedag over wrakken op 20 juni 2006 werd bij de diverse belanghebbenden (wetenschappers, natuurbeschermers en gebruikers) gepolst naar 'waarom en vooral hoe'. Tot onze grote blijdschap zagen we dat de neuzen al grotendeels in dezelfde richting stonden: "ja, wrakken dienen zowel vanuit cultuur-historisch als ecologisch standpunt een betere bescherming te krijgen" en "ja, gebruikers als duikers en sportvisseren staan achter een doordacht beheer" waren de belangrijkste signalen. De hoop leeft dan ook bij ons dat de bevoegde Ministers hun huiswerk spoedig afronden en bepaalde wrakken ook zullen beschermen en beheren. Of beter 'laten beheren': de grootste moeilijkheid op zee voor het beheer is immers de controle. Je kan moeilijk een natuurwachter laten patrouilleren op een grote plas water. Een geïntegreerd beheer is mogelijk met de hulp van duikers en sportvisseren die een oogje in het zeil kunnen houden op het behoud van de unieke kenmerken van wrakken. Hopelijk betekent dit beheer dan ook onder andere een verbod op netten op en dichtbij de wrakken, afspraken rond de archeologische instandhouding van het wrak en haar artefacten.

Het streven naar een win-win situatie lijkt alleszins haar vruchten af te werpen in het buitenland. Zo loopt er voor de kust van Kent het project 'Adopt a wreck' waarbij een duikclub zich engageert om het beheer op te volgen. Dit betekent niet alleen kijken of de maatregelen worden nageleefd doch ook starten met een monitoring van het wrak. En waarom zou de (trotse) peter ook niet de promotie van haar spruit en de Noordzee op zich nemen? Op <http://www.nasportsmouth.org.uk/wreck/adoption.php/dwap.php> lees je alleszins meer over dit inspirerende project.

Geraadpleegde bronnen

- Belpaeme K. en Konings Ph. (red.) – 2004 – De Kustatlas
- Bergman MJN, Hup M. 1992. Direct effects of beam trawling on macrofauna in a sandy sediment in the southern North Sea. *ICES Journal of Marine Science* 49: 5-11.
- Bergman MJN, van Santbrink JW. 2000. Mortality in megafaunal benthic population caused by trawl fisheries on the Dutch continental shelf in the North Sea. *ICES Journal of Marine Science* 57: 1321-1331.
- Brylinsky M, Gibson J, Gordon DC Jr. 1994. Impacts of flounder trawls on the intertidal habitat and community of the Minas Basin, Bay of Fundy. *Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Sciences* 51: 650-61.
- Callaway R. 2006. Tube worms promote community change. *Marine Ecology Progress Series* 308: 49-60.
- Claus, S. & D. Cuvelier (2004). Onze zee, rijker dan je denkt. VLIZ-posterreeks TROPHOS project, PODO II onderzoeksactie: 8p
- Cliquet, A., Bogaert, D. & Maes, F., Het wettelijke kader voor mariene beschermde gebieden in België, in Bogaert, D., Cliquet, A. & Maes, F. (eds.), Kustzonbeleid : samen in zee ?, Antwerpen, MAKLU, 2008, 21-58.
- Collie JS, Escanero GA, Valentine PC. 1997. Effects of bottom fishing on the benthic megafauna of Georges Bank. *Marine Ecology Progress Series* 155: 159-172.
- Dayton PK, Thrush SF, Agardy MT, Hofman RJ. 1995. Environmental effects of marine fishing. *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems* 5: 205-232.
- DG Leefmilieu – 2008 – Voorontwerp beleidsplannen mariene beschermde gebieden
- Jennings S, Pinnegar JK, Polunin NVC, Warr KJ. 2001. Impacts of trawling disturbance on the trophic structure of benthic invertebrate communities. *Marine Ecology Progress Series* 213: 127-142.
- Goffin, A.; Lescauwaele, A.-K.; Calewaert, J.-B.; Mees, J.; Seys, J.; Delbare, D.; Demaré, W.; Hostens, K.; Moulart, I.; Parmentier, K.; Redant, F.; Mergaert, K.; Vanhooreweder, B.; Maes, F.; De Meyer, P.; Belpaeme, K.; Maelfait, H.; Degraer, S.; De Maerschalck, V.; Derous, S.; Ghieskiere, T.; Vanaverbeke, J.; Van Hoey, G.; Kuijken, E.; Stienen, E.; Haelters, J.; Kerckhof, F.; Overloop, S.; Peeters, B. (2007). MIRA Environmental report Flanders, Background paper 2006: Coast and sea [MIRA Milieuraapport Vlaanderen, Achtergronddocument 2006: Kust & zee]. Vlaamse Milieumaatschappij: Erembodegem, Belgium. 180 pp.
- Haelters, J., Vigin, L., Stienen, E.W.M., Scory, S., Kuijken, E. & Jacques, T.G., 2004. Ornithologisch belang van de Belgische zeegebieden - Importance ornithologique des espaces marins de la Belgique. Bulletin van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Biologie, Vol.74, supplement. 91 p.
- Haelters, J., Kerckhof, F. & Houziaux, J.-S., 2007. De aanduiding van mariene beschermde gebieden in de Belgische Noordzee: een mogelijke uitvoering van OSPAR Aanbeveling 2003/3 door België (La désignation d'aires marine protégées dans la partie belge de la Mer du Nord: options de mise en oeuvre de la recommandation OSPAR 2003/3 par la Belgique). Federaal Wetenschapsbeleid, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (BMM), Brussel. 46p.
- Houziaux, J.-S., Kerckhof, F., Degrendelle, K., Roche, M., & Norro, A, 2008. The Hinder Banks: yet an important region for the Belgian marine biodiversity? Final scientific report of the SPSPDI project, Belgian Science Policy Office. 248p
- Kaiser MJ, Cheney K, Spence FE, Edwards DB, Radford K. 1999. Fishing effects in Northeast Atlantic shelf seas: Patterns in fishing effort, diversity and community structure VII. The effects of trawling disturbance on the fauna associated with the tubeheads of Serpulid worms. *Fisheries Research* 40: 195-205.
- Kaiser MJ, Collie S, Hall SJ, Jennings S, Poiner IR. 2002. Modification of marine habitats by trawling activities: Prognosis and solutions. *Fish and Fisheries* 3: 114-136.
- Kaiser MJ, Spencer BE. 1996. The effects of beam trawl disturbance of infaunal communities in different habitats. *Journal of Animal Ecology* 65: 348-358.
- Kees Camphuysen & Gerard Peet – 2006 – Walvissen en dolfijnen in de Noordzee
- Kelleher G. 1999. Guidelines for marine protected areas. World commission on protected areas of IUCN. Best Practice Protected Area Guidelines Series 3.
- Kerckhof, F., Haelters, J. & Gollasch, S., 2007. Alien species in the marine and brackish ecosystem: the situation in Belgian waters. *Aquatic Invasions* 2(3): 243-257.
- Maes, F. Schrijvers, J. & Vanhulle, A., (red.), 2005, Een zee van ruimte. Naar een ruimtelijk structuurplan voor het duurzaam beheer van de Noordzee, Brussel, Federaal Wetenschapsbeleid, 204 p.
- Rabaut M, K Guilini, G Van Hoey, M Vincx, S Degraer (2007). A bio-engineered soft-bottom environment: The impact of Lanice conchilega on the Benthic Species-specific Densities and Community Structure. *Estuarine, Coastal and Shelf Science* 75 (4):525-536.
- Rabaut M, S Degraer, J Schrijvers, S Derous, D Bogaert, F Maes, M Vincx, A Cliquet (in press). Policy Analysis of the 'MPA-process' in Temperate Continental Shelf Areas. *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems: DOI 10.1002/aqc.985*.
- Rabaut M., M. Vincx, S. Degraer (accepted). Do Lanice conchilega (sandmason) Classify as Reefs? Quantifying Habitat Modifying Effects. *Helgoland Marine Research*.
- Rabaut M., U. Braeckman, F. Hendricks, M. Vincx and S. Degraer (2008). Experimental Beam Trawling in Lanice conchilega Reefs: Impact on the Associated Fauna. *Fisheries Research* 90(1-3): 209-216 (DOI 10.1016/j.fishres.2007.10.009).
- SAHFOS Technical Report - Edwards, M., Johns, D.G., Licandro, P., John, A.W.G. & Stevens, D. P., SAHFOS – 2006. Ecological Status Report: results from the CPR survey 2004/2005.
- Sainsbury KS. 1987. Assessment and management of the demersal fishery on the continental shelf of Northwestern Australia. In: Polovina JJ, Ralston S. (Eds). *Tropical snappers and groupers: biology and fisheries management*: 465-503. Westview Press.
- Schratzberger M, Dinmore TA, Jennings S. 2002. Impacts of trawling on the diversity, biomass and structure of meiofauna assemblages. *Marine Biology* 140: 83-93.
- Stichting de Noordzee – 2008 - Natuurgebieden op zee
- Thrush SF, Hewitt JE, Cummings VJ, Dayton PK, Cryer M, Turner SJ, Funnell GA, Budd RG, Milburn CJ, Wilkinson MR. 1998. Disturbance of the marine benthic habitat by commercial fishing: Impacts at the scale of the fishery. *Ecological Applications* 8: 866-879.
- Turner SJ, Thrush SF, Hewitt JE, Cummings VJ, Funnell G. 1999. Fishing impacts and the degradation or loss of habitat structure. *Fisheries Management and Ecology* 6: 401-420.
- Van Hoey G, K Guilini, M Rabaut, M Vincx, S Degraer (2008). Ecological implications of the presence of the tube-building polychaete Lanice conchilega on soft-bottom benthic ecosystems. *Marine Biology* 154: 1009-1019.
- Verfaillie E (2008) PhD thesis UGent. 207pp. Development and validation of spatial distribution models of marine habitats, in support of the ecological valuation of the seabed..
- WWF – 1991 – De Noordzee, geen zee van tijd meer voor een zee vol leven
- WWF, Emilie Hugenholtz – 2008 - The Dutch Case

Colofon

Deze publicatie is een initiatief van

met de wetenschappelijke begeleiding van

Eindredactie

Bart Slabbinck, Koen Verschoore & John Van Gompel, kustwerkgroep Natuurpunt en Emilie Hugenholtz, WWF Nederland

Voor de wetenschappelijke onderbouwing konden we rekenen op bijdragen door volgende personen:

- Francis Kerckhof & Jan Haelters – BMM, KBIN
- Marijn Rabaut, Ulrike Braeckman & An Cliquet – UGent
- Wouter Courtens & Eric Stienen – INBO
- Jan Seys & Ann-Katrien Lescrauwaet – VLIZ
- Hans Polet - ILVO

De beleidsvoorstellen zijn afkomstig van Natuurpunt, BBL en WWF.

Lay-out

- Patrick Janssens, Brugge

Bronvermelding illustraties

- Alain Norro
- Charles Hood / WWF-UK
- Daniël De Kievith
- Emilie Hugenholtz / WWF-NL
- Fluxys
- INBO
- Jan Haelters
- Johan Buckens
- Misjel Decler
- Peter Bossu
- SAHFOS
- Tom Schils
- VLIZ
- Walter Wackenier
- Wim Robberechts
- Yvonne Bax

© 2008, kustwerkgroep van Natuurpunt, Oostende - D/2008/11.786/1

V.U. Willy Ibens, Natuurpunt vzw.

Overname uit deze publicatie om de bijzondere Noordzeenatuur toe te lichten, om te werken aan een breed draagvlak voor mariene beschermde wordt toegejuicht. Wel vragen we vermelding van de initiatiefnemers.